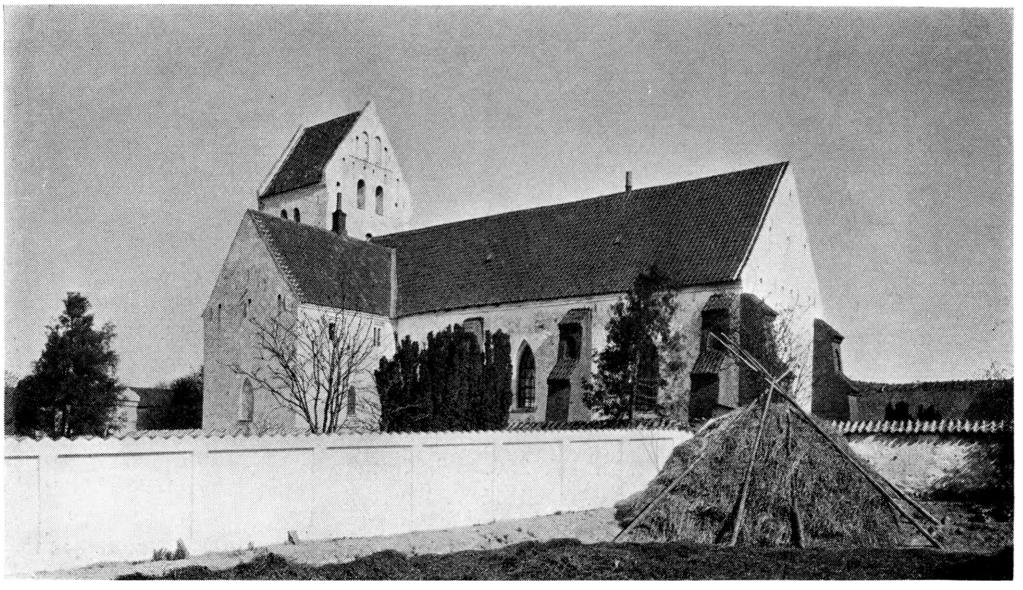

V. H. 1930

Fig. 1. Vallensved. Ydre, set fra Sydøst.

VALLENSVED KIRKE

ØSTER FLAKKEBJERG HERRED

Kirken nævnes i Roskildebispens Jordebog o. 1370 med tre Ploves Land og svarede da 2 Mark[1]. 12. September 1678 fik Holger Vind til Harrested kgl. Skøde paa Patronatsretten, der siden fulgte Harrestedgaard, indtil Kirken gik over til Selveje 1. September 1921[2]. 1632—39 var Vallensved *Anneks* til Marvede[3].

Kirken ligger centralt i Sognet, paa fladt Terræn i den sydvestre Del af Vallensved By. Trods Kirkegaardens Udvidelse mod Syd er den middelalderlige Hegnsmur bevaret paa alle fire Sider, bygget af Kridt og Munkesten, nu dækket med Munketegl og overkalket. Den gamle Hovedindgang er paa Østsiden, med Køreport og Sidelaage; en lille Fodgængerlaage findes paa Nordsiden udfor Vaabenhuset; alle har Piller med Fals, men ingen Overdækning. Paa Sydsiden to Portpiller i Empirestil, af smaa Sten med fremspringende Bælter som i Hyllinge (S. 1046).

Bygningen bestaar af romansk Skib og Taarn, tre gotiske Tilbygninger: Kor, Kapel mod Syd og Vaabenhus mod Nord.

Den romanske Kirke er opført af *Kamp* med kløvet og let tildannet Overflade og firkantet tilhugne Fugesider; paa Hjørnerne Kvadre. Stenene er lagt i regelmæssige Skifter. Som sædvanlig findes indskaarne Kvaderriller i Fugerne, medens det dækkende Pudslag nu for største Delen er afhugget. Skibets Mure har en usædvanlig anselig Højde, 6,10 m over Vaabenhusets Gulv, der ligger

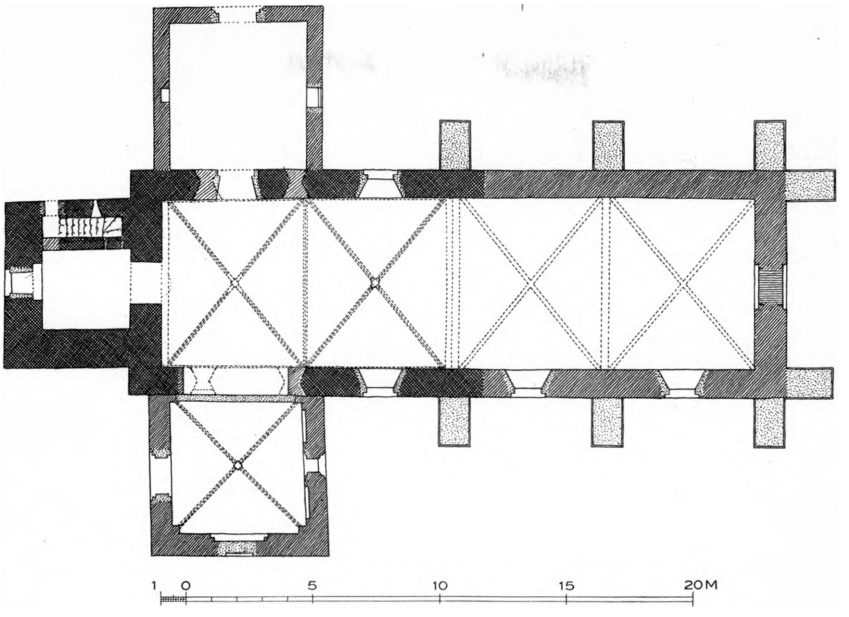

Fig. 2. Vallensved. Plan 1 : 300. Maalt af Kristian Rud 1920 (Aage Roussell 1938).

højere end Skibets. Der har været tre Vinduer i hver af Langmurene; de østre er fortrængt af moderne Vinduer, medens de øvrige endnu staar med gotiske Tilmuringer; de vestre sidder vest for Dørene. De er meget brede, særlig i Sydsiden (i Syd 190 cm høje og 145 cm brede, i Nord 140 cm høje og 97 cm brede, alt i udvendigt Maal). Siderne er af *Granitkvadre,* de brede, kiledannede Buesten er udvendig af Granit, indvendig af *Kridt.* Vinduestoppen ligger 75 cm under de bevarede oprindelige Bjælkehuller, der har Karakter af aabne Skaar i Murens Overkant; muligvis er dog et Skifte af Kampestensmuren nedtaget. Syddøren er forsvundet, Norddøren bruges endnu, men Ydersiden er ændret; indad har den smigede Karme og meget høj Rundbue, 3,70 m over nuværende Gulv i Skibet (sml. Eggeslevmagle, S. 777).

Det romanske Taarn (sml. Høve, V. Flakkebjerg Hrd., S. 792) har oprindelig haft en Deling i fem Stokværk, der nu helt er ændret. Det underste Stokværk har i Vest en vandret overdækket Indgangsdør, nu tilmuret og tildels forstyrret af et senere Vindue. Rummet aabner sig til Skibet med en lille Rundbue og har et samtidigt Tøndehvælv i Retning Øst—Vest. I Nordvæggen en ligeledes vandret overdækket Dør (nu tilmuret og afløst af en fladbuet, sentmiddelalderlig Yderdør) til den oprindelige Taarntrappe, der ligger i selve Murlivet (Fig. 2—4), og som forneden har fladt Loft af store Kvadre, foroven Tøndehvælv af Flækker. En lille, rundbuet Nordglug i Trapperummet har Bue af Kridtsten og er smigdannet med Lysning i ydre Murflugt. Overdøren er rundbuet, af Kridtstenskvadre og sidder i et Murfremspring. Andet Stokværk har

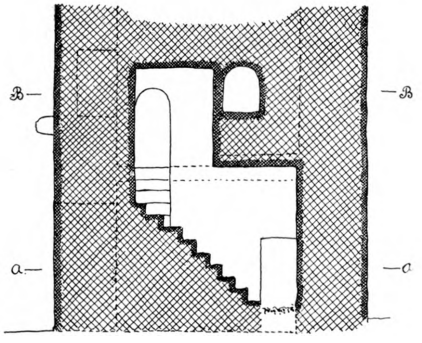

Fig. 3. Trapperum. Lodret Snit, set mod Syd.

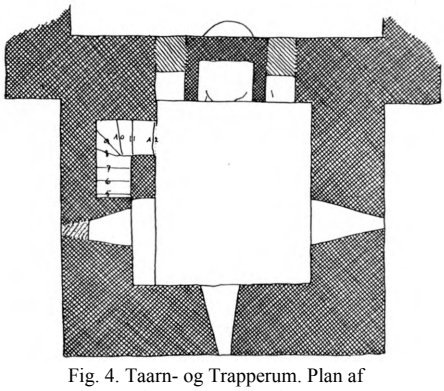

Fig. 4. Taarn- og Trapperum. Plan af andet Stokværk (ved B).

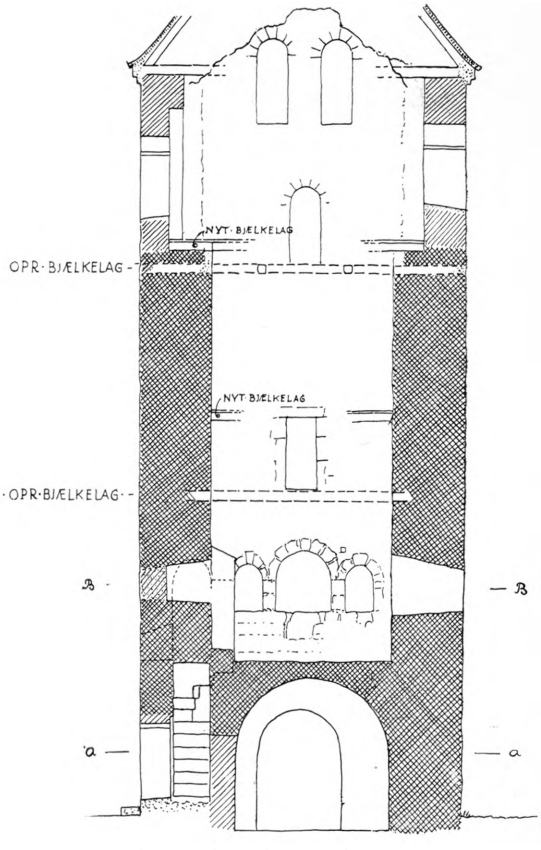

Fig. 5. Lodret Snit, set mod Øst.

Fig. 3—5. Vallensved. Plan og Snit af Taarnet. 1 : 150. Maalt af Charles Christensen 1930.

i de tre Sider Smaavinduer, der som Trapperummets kun har Smige indefter; det nordre er lukket i Lysningen. Interessantest er Østvæggen. Her staar nu tre rundbuede Nicher med flad Bund (Fig. 4 og 5); men medens den store Midtniches Bagvæg synes oprindelig, er de mindre Sidenicher udmurede Vinduer, der oprindelig, uden Smige eller False, har aabnet sig ind mod Kirken, hvor de har Kridtstensstik og sidder noget lavere end Langmurenes Vinduer. Rummet maa opfattes som Herskabskapel eller -pulpitur, idet der sandsynligvis har været et Alter i den brede Niche, hvis Bagvæg paa den mod Skibet vendende Side er stærkt ommuret med Kridt og Teglstensflækker; ved dens Underkant sidder en svær Granitblok (sml. Fig. 4), som gaar tværs gennem Muren og krager frem inde i Skibet som en Halvcylinder med glat Under- og Overside. Tredje Stokværk har lavt paa Østsiden en retvinklet Dør til Skibets Loft, iøvrigt høje Vægge uden nogen oprindelig Gennembrydning. Medens Gulvbjælkerne for tredje Stokværk har ligget i Nord—Syd, har de for fjerde Stokværk ligget i Øst—Vest. I Højde med dettes Bjælkehuller

findes imidlertid i det sydvestre Hjørne to Huller til udvendige Bomme, som skærer hinanden i en spids Vinkel inde i Murhjørnet lidt indenfor den indre Murflugt, og i de tre andre Hjørner findes Tilmuringer, som kan dække for lignende Bomhuller. Muligvis har der været en udvendig Vægtergang udfor dette Stokværk. Her findes kun en enkelt Aabning i Øst og Vest; den østre, der er lige gennemløbende og med Kridtsten i Rundbuens indvendige Side (nu halvvejs dækket af Skibets forhøjede Tag), forklares naturlig som en Dør; den vestre har derimod Karakter af et Vindue, med skraa Smige og flad Afdækning. Endelig findes et femte Stokværk, som dog muligvis kan have været en Tagetage med nu halvt nedtagne Gavle i Øst og Vest, hver med to rundbuede, lige gennemløbende Aabninger, ligesaa omhyggelig formede som Kirkens øvrige Vinduer.

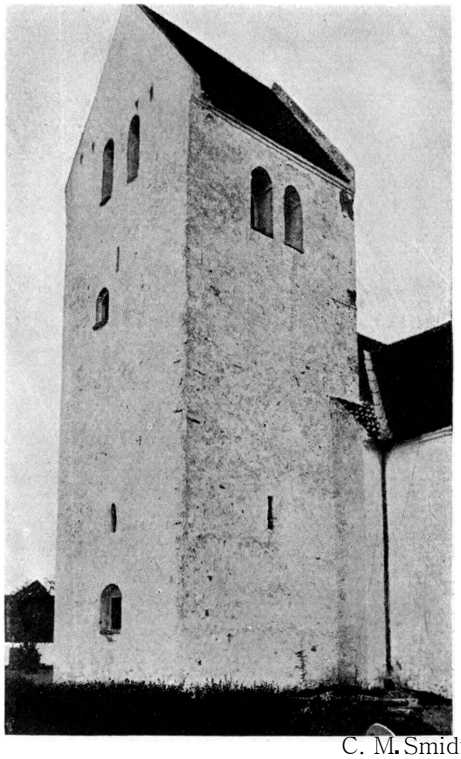

Fig. 6. Vallensved. Taarn, set fra Sydvest (S. 1031).

Gotiske Omdannelser og Udvidelser. Skibets to *Krydshvælv,* der er byggede, medens det oprindelige Kor endnu stod, næppe før o. 1500, er indhuggede i Murene, der samtidig forhøjedes med et Par Skifter Munkesten. Skjoldbuerne har kun et lille, afrundet Fremspring fra Murene undtagen paa Vestsiden, hvor Buen ligger helt udenpaa Muren. Ribberne er nærmest Topkvadraten retkantede, men er ellers profileret med en skarprygget Stav, og Gjordbuen er bygget af samme Sten; Buerne løber af paa kiledannede Konsoller. Kapperne er ret stærkt buklede, paa Oversiden findes Helstens Overribber, tildels med skraatstillede Bindere.

Omtrent samtidig med Overhvælvningen af Skibet er der ved dets Sydside tilbygget *et stort Kapel* i to fulde Stokværk, nu med et moderne, glat Gavlfelt i Syd. Murene er forneden af Kamp, iøvrigt fortrinsvis af Munkesten. Det nedre Stokværk har i Øst et spidsbuet, falset og paa Ydersiden i Falsene affaset Vindue, nu noget omdannet. Paa Vestsiden er iagttaget Spor af et mindre, fladbuet Vindue, medens Sydvinduet (nu igen tilmuret) og den store Vestdør er moderne. Underrummet, der nu bruges til Ligkapel, har været forbundet med Skibet ved en stump Spidsbue, der i ny Tid er tilmuret, og det dækkes af et samtidigt Krydshvælv med samme Ribbeprofil som Skibets.

I Østvæggen er der flade, spidsbuede Blændinger udenom Vinduet, i Syd en stor, spidsbuet, falset Blænding, hvis indre Fals maaske har haft trekløverdelt Top eller maaske snarere to Spidsbuer ved Siden af hinanden; den er nu forstyrret af det moderne Vindue. Det øvre Stokværk har mod Øst to smaa Vinduer, det ene fladbuet, det andet retkantet, delt af en Midtstav; de sidder udvendig i retkantede Blændinger med Fals paa Oversiden. Mod Vest har Stokværket haft et Vindue og en Dør, begge fladbuede og nu tilmurede; til Døren maa have været en udvendig Opgang ad en Fritrappe. I det sydøstre Hjørne er Fortandinger til en Kaminkappe, som dog aldrig er bygget. Det høje og forholdsvis veloplyste Overrum synes at have været bestemt til Beboelse enten for Præsten eller Degnen, men det er rimeligvis aldrig blevet færdigindrettet. Der er heller ingen Spor af, at der har ligget et Gulv ovenpaa Underrummets Hvælv.

Det oprindelige Kor er nedrevet i Middelalderens seneste Tid og erstattet med et *nyt Kor* i Skibets Bredde, bygget af Munkesten hvorimellem regelmæssig fordelte romanske Kvadre. De indre Vægge er overvejende af Kamp. Et anseligt, spidsbuet Østvindue er nu tilmuret; over Vinduet ses et skægløst Ansigt, der er skaaret i en Kridtkvader. I den nu glatte Gavlspids skimtes tilmurede Højblændinger. Rummet er overdækket af to samtidige Krydshvælv med stærkt oppuklede Kapper og Halvstens Overribber med Tværsten.

Vaabenhuset, der muligvis er ældre end Sydkapellet og Koret, er næsten helt bygget af Munkesten. Sidemurene har et forsænket Savskifte under dobbelt Retkantgesims, der i nyere Tid er forhøjet med yderligere tre udkragende Skifter. I den glatte Gavl, som ogsaa er forhøjet og tildels omsat, findes Jernankre: SP 1796 (Chr. Ludvig Scheel v. Plessen). Stor, spidsbuet, moderne Indgangsdør og moderne Østvindue. I Vestvæggen en lille, fladbuet Niche, Bjælkeloftet har oprindelig ligget lidt lavere end det nuværende.

I Slutningen af Middelalderen er endelig det romanske *Taarn* blevet noget *forhøjet* med Munkesten. Det fik i Nord og Syd et Par smaa, nu omdannede Glamhuller. Gavlene forhøjedes ogsaa og fik formodentlig begge Blændingsdekorationer. Den østre har endnu to spidse Højblændinger over et Savskifte, medens Vestgavlen nu staar helt glat. Begge har glatte Kamme. Taarnets sydvestre Hjørne er omsat i gotisk Tid eller senere.

Tagværket i Langhuset, der falder i to Afsnit stemmende med de to Byggeperioder, indeholder sentmiddelalderlige Bestanddele af Dragerstolstype. Over Sydkapellet er det af samme Konstruktion som Skibets, men bedre bevaret; over Vaabenhuset er det ligeledes delvis sentmiddelalderligt med Kryds mellem Hanebjælke og Spær. Taarnets er fornyet.

Bygningen staar nu hvidkalket og teglhængt. Alle Vinduer i Brug er moderne. Paa Sydsiden har de fortrængt de ældre, spidsbuede Vinduer, vistnok sam-

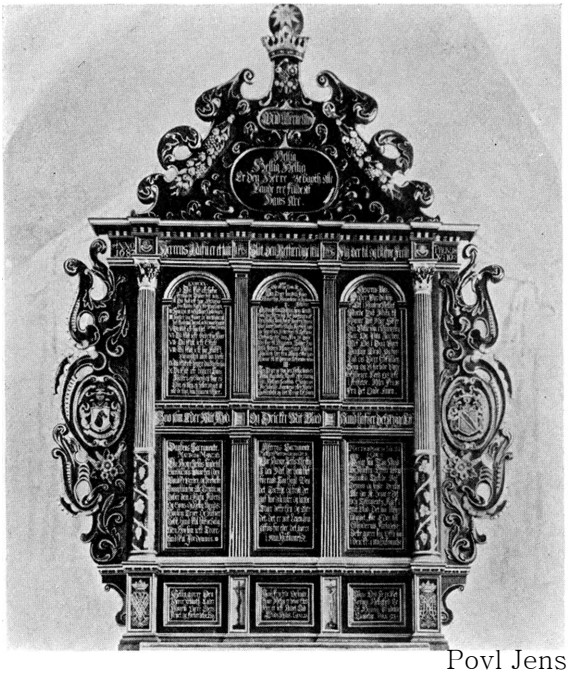

Povl Jensen 1936

Fig. G. Vallensved. Altertavle (S. 1036).

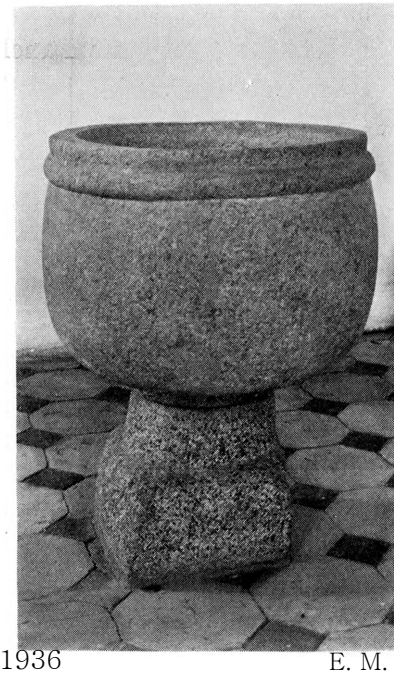

E. M. 1938

Fig. 7. Vallensved. Font (S. 1036).

tidige med Hvælvene. Langhusets Mure støttes af svære, ukalkede Piller fra o. 1870.

To broget glaserede * *Gulvfliser*[4] med indridset Liljemønster, af Næstved-arbejde fra o. 1580, indsendtes 1932 til Nationalmuseet.

KALKMALERIER

I Sydkapellet, paa Vægge og Hvælvinger skimtes Kalkmalerier under Hvidtningen. I Skibets østligste Kappe er ogsaa fundet Spor af Malerier (Løffler 1895). Paa Østvæggen bag Alteret har været et Draperi.

INVENTAR

Alterbord, af Munkesten, med hulet Gesims af Kridtsten, der krager ud i Nord og Syd; over Gesimsen et vistnok senere tilføjet Rulskifte. Bordet har oprindelig været bygget sammen med Østvæggen, men er nu hugget frit i en Afstand af 65—70 cm fra denne; den oprindelige Dybde har været o. 145 cm, Bredden er 173 cm. Paa Forsidens Hvidtekalk er malet sort Fraktur: »Herr Matthias Martin, fød udi Erffurdt udi Thüringen, opfød i det Augustiner Kloster, hvor D. Morten Luther fordum vaar en Munck, kom til Danmarck

1669, blef kaldet til denne Meenigheds Sognepræst 1682«, samt Galat. 2,20. Nu dækket af moderne Panel.

Altertavlen (Fig. 6) bestaar i sine oprindelige Dele af en Høj-Renaissance-tavle fra o. 1590—1600 (svarende til Fuglebjerg S. 988). Storstykket, der flankeres af korintiske Trekvartsøjler, har forneden tre Firkantfelter og derover tre Portalfelter, alle adskilt af riflede, toskanske Pilastre. Fodstykket er tilsvarende tredelt. 1687 blev Tavlens oprindelige Storvinger og Topstykke erstattet med nye, der er nær beslægtede med de tilsvarende senbarokke Tilføjelser paa Altertavlerne i Fuglebjerg og Hyllinge (S. 989, 1050), med Ovaler omgivet af Akantusløv og Bruskknuder. I Storvingernes Ovaler er malet Vaaben og Skriftbaand: »S. H. Holger Wind Anno 1687« og »F. Margrete Gedde Anno 1687«; i de ydre Postamentfelter Ægteparrets Spejlmonogrammer HW MG, i de indre: Malerier af Kobberslangen og Kristus paa Korset; disse to Malerier hidrører sikkert fra Tavlens oprindelige Staffering. I Storstykkets Fyldinger: De ti Bud, Trosbekendelsen, Fadervor, Daabs- og Nadverordene, i Postamentfyldingerne Skriftsteder (Esa. 8, Gen. 28, Ps. 93), i Frisen et Skriftsted (Prov. 18,10) samt »Anno 1687«, Aarstallet for den brogede Staffering, som atter blev fremdraget 1935—36 under to Lag Egetræsmaling og en graahvid Overmaling fra 1700'erne. Ogsaa Træværket blev underkastet en gennemgribende Istandsættelse, og flere Dele fornyet 1935—36[5].

Altersølv. Kalk, nu 23 cm høj, sammensat af Dele fra forskellig Tid. Ældst, fra o. 1580—1600, er det ottekantede Skaft og Knoppen, der i støbt og ciseleret Arbejde har Kartoucher med Mands- og Kvindehoveder, og Kerubhoveder paa Midtringen. Den ottetungede Fod er af Næstved Prøvesølv fra 1678 og har paa Overkanten graverede Versaler: »Walensue Kirkis Kalch oc Disk, som e[r] giord Aar 1678 udi Herr Lavritz Christensens Tid«; under Fodranden graveret: »XXXXXI Lot. P.L.S. Kirke W«; Mestermærke for Dionys Willadsen (Olrik 610); Bægeret er nyt. *Disk* med Cirkelkors, sikkert fra 1678. *Oblatæske,* rund, med graveret Kirkenavn 1838 og M I S v P [M. I. Scheel v. Plessen]; Mestermærke for Weis(?). *Sygekalk,* 12 cm høj, fra 1800'erne, af ejendommelig Form: Vinbeholder af Kalkform, dækket af Skrueprop til Oblater og herover den egentlige Kumme. *Disk,* ældre; Mestermærke HWS[6].

Alterstager, 32 cm høje, med to Balusterled, fra o. 1600—25. *Stage* af Jern, gotisk, med seks Lyseholdere. †*Røgelsekar* (»Ildkar«), af Kobber, nævnt 1647.

†*Messehagel* og † *Alter klæde,* det sidste af »Burgunderfløjl« havde (1755) samme Vaaben som Altertavlen og Aarstallet 1692, broderet i Sølv.

Font (Fig. 7) af Granit, romansk, af to Sten. Kummen, halvkugleformet udbugende, 65 cm i Tvm., har under Overkanten en Rundstav; intet Afløb. Den lille, ret forhuggede Fod var en Tid lang dækket af Murværk, der atter fjernedes i 1936.

S. B 1917

Fig. 8. Vallensved. Korbuekrucifiks (S. 1038).

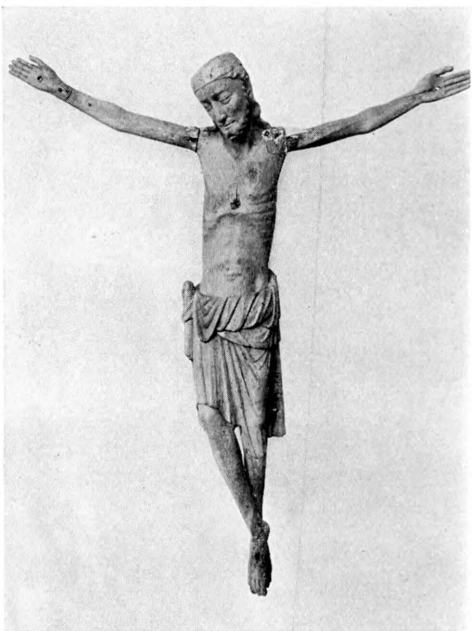

S. B. 1917

S. B. 1917

Fig. 9—10. Vallensved. Korbuekrucifiks (S. 1038).

Fad, af nederlandsk Arbejde, fra o. 1625—50, 76,5 cm i Tvm.; i Bunden Evas Skabelse (Vorherre med rundpullet Hat), omgivet af Dyr (Hund, Hare, Kronhjort, Fugle og Enhjørning) og barokke Bølgeranker; paa Randen springende Dyr (Hund, Hjort, Enhjørning) i lignende Rankedekoration. *Kande* af Tin, med graveret Skriveskrift: »Wallenswed Kirke 1828. H. I. Scheel von Plessen« (sml. Hyllinge S. 1052).

Korbuekrucifiks (Fig. 8—10), unggotisk, fra o. 1250, et Arbejde af sjælden Skønhed. Hovedet hælder lidt fremad til højre; Øjnene er lukkede, Haaret bølget, Skægget angivet ved brede Indsnit; svagt buede Arme, strakte Fingre, let svajet Krop med svagt markerede Ribben og Navle (intet Spydstik); det lange Lændeklæde, der har Vulst med overslaaet Snip og Sløjfeknude ved højre Side, lader højre Knæ blottet; Fødderne overlagte. Træet er næsten helt renset for Farver. Kongekronen og Korstræet er moderne. Figuren blev fundet 1917 paa et Loft i Vallensved By. Nu ophængt paa Skibets Nordvæg. 1844 nævnes, at et Krucifiks over Kordøren tildels var henfaldet af Ælde (Kaldsbog), og 1845 erstattedes det af et andet *Korbuekrucifiks*. Figuren, sengotisk, fra o. 1525, er nu legemsfarvet med blaat Lændeklæde. Paa Bagsiden indskaaret 1844. Istandsat 1935—36. Nu ophængt paa Skibets Sydvæg.

Prædikestol, Degnestol og *Stolestader* er fra 1855. 1935—36 blev en †*Præstestol* (fra 1855) fjernet og Stolestadegavlene ændrede[5]. 1854 bemærkes det, »at Stolestaderne paa Sydsiden er hele, men meget gamle og af ualmindelig simpel

Beskaffenhed; paa Nordsiden tildels forraadnet; *†Prædikestol* af Form og Arbejde simpel og smagløs« (Kaldsbog). Det gamle Inventar solgtes ved Auktion og spredtes rundt om i Sognet.

Vestpulpitur (med Orgel), »forfærdiget af H. C. Jacobsen 1818; bekostet af Major v. Plessen 1818«.

Klokker. 1) 1494. Minuskler: »Maria mater. Iohan(n)es Pauli. o an(n)o Domini medxeiiii k« (»Maria Moder. O. Hans Poulsen. I Herrens Aar 1494. K.«). I Aarstallet er anvendt e for c. Bogstaverne OK (K'et ligger vandret) er maaske Støberen Oluf Kegges Forbogstaver. Tvm. 69 cm. (Uldall 215).

2) »Støbt af H. Gamst & H. C. Lund Kiøbenhavn. Omstøbt efter Foranstaltning af Kammerherre Lehnsgreve M. I. Scheel von Plessen 1846«. Tvm. 103 cm.

Den tidligere †Klokke (nævnt 1755) havde Indskriften: »Hielp os Gud altiid. Thenne Klocke skal til Vallengsved Kircke, som liger y Flackeberg Herret. Støbt y Kjøbenhafven af meg Lauris Mattissen Bøsse Støbere anno Domini MDXLVIII«.

†*Sejerværk*, nævnt 1755.

KILDER OG HENVISNINGER

Kaldsbog 1817 ff. (ved Embedet). — Regnskaber 1661—72 (RA). — Ø. Flakkebjerg Herredsbog 1647 (LA). — Præsteindberetninger 1755 (NM), 1758 (LA). — Museumsindberetninger af J. R. Løffler 1895, C. A. Jensen 1917. Revideret af P. N. og V. H. 1930.

[1] S. R. D. VII, 118. [2] Kronens Skøder II, 456. [3] Kirkehist. Saml. 4. R. III, 182, 194. [4] K. Uldall i Nationalmuseets Arbejdsmark 1934. S. 50, Fig. 3. [5] Kirkens Inventar blev istandsat og malet af Poul Jensen 1935—36. [6] Sml. Danmarks Kirker. Præstø Amt S. 1092.

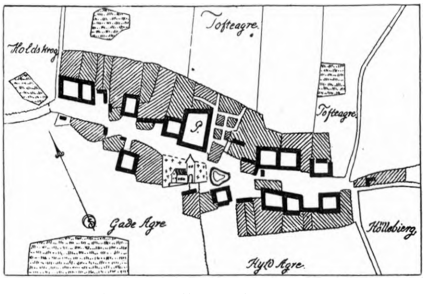

Fig. 11. Vallensved 1786.